

HADAS MIKLÓS:

A credo kontextusa

(Válasz Léderer Pálnak)

Köszönöm, hogy Léderer Pál *megszóltott*. Elsősorban azért, mert vitacikkének hangneme, szelleme igen rokonszenves számomra, s gondolkodói alapállásának toleráns szkepszisét alapvetően én is osztom. Azt is köszönöm, hogy válaszával lehetőséget teremt álláspontom árnyaltabb kifejtésére.

A dolgok közepébe vágva: úgy vélem, nincs érdemi ellentmondás a Léderer Pál és az általam képviselt tudományos *alapállás* között. Vitapartnerem érvelési logikáját és módszerét ugyanakkor nem minden vonatkozásában tudom elfogadni. Nem értek egyet Léderer azon tételével sem, miszerint mind Róbert Péter, mind én "hitelveink hitbéli mivoltát elhallgatva azt a látszatot keltjük", mintha "éppenséggel nem hittek, meggyőződéses, ízlés-preferenciák, hanem objektív tények felett" vitatkoznánk. Emellett nem érzem kellőképpen alátámasztottnak azt a tézist sem, hogy Róbert Péter és az én írásom "közös forrásból táplálkozó" lenne.

Léderer Pálhoz hasonlóan magam is a szabad tudományos "vallásgyakorlás" és a tudományos szerepek szabad megválasztásának híve vagyok. Maximálisan tiszteletben tartom bárkinek azon jogát, hogy — Lédererrel szólva — alkalmasint "nem-tudós" is lehessen. (Az persze már további viták tárgya lehetne, hogy mit is értsünk eme "nem-tudós" beállítódáson. Anti-tudósságot, egy domináns paradigma, iskola vagy megközelítésmód elutasítását? Talán a tudománynépszerűsítést? Esetleg valamilyen művészi, váteszi vagy szociográfusi szerep föl vállalását?) A Csepeli—Wessely cikke írott válaszom utolsó bekezdésében éppen ezért nem véletlenül fogalmazok úgy, hogy "az új közéletben a

.....
főntebb érintőlegesen említett stratégiák bármelyikét legitim módon választhatjuk" — ti. mi, szociológusok.

Alapállásunkat illetően tehát semmi *ellentmondás* nincs bírálóm és közöttem. *A félreértés* talán abból adódhat, hogy nem ugyanarról beszélünk. Én — Csepeli és Wessely cikke kapcsán — a közép-európai szociológia kognitív esélyeiről igyekszem röviden összefoglalni a véleményemet. Ennek során tartózkodni igyekszem hit- és értékpreferenciáim explicit megfogalmazásától. Léderer Pál viszont saját szociológusi credóját fejt ki abban a hiszemben, hogy Róbert Péter és én is ezt tesszük. E hite nem teljesen megalapozatlan, hiszen Róbert valóban megfogalmazza az *American Sociological Revue* és az *American Journal of Sociology* által képviselt szociológiával kapcsolatos pozitív értékpreferenciáit. Az én szövegem esetében azonban igen nehezen bizonyítható egy illetén *credo explicit* jelenléte. Léderer később maga is ellentmond írásában azon tételének, mely szerint *elhallgatnám* hitelvéim hitbéli mivoltát. Így fogalmaz: "Róberttel szemben Hadas *látészólag* nem implicit, elhallgatott hitelvekre támaszkodik" (az én kiemelésem: H. M.). Kár, hogy az olyan megállapításokon túl, miszerint: "Hadas gondolatmenete bizonyos fokig persze nyilvánvalóan igaz", vagy: "tételének magyarázó ereje számomra még pontatlanságotól függetlenül is kevésbé világos (s amelyről ezért ne is essék szó)", vagy hogy: "vélekedése nem is meglepő, s önmagában nem is jogosulatlan", nem mondja meg egyértelműen, *ténylegesen* milyen elhallgatott hitelveket fedezett föl szövegemben. Ám ha jól értem az általa kifejtetteket, úgy tűnik, azt gondolja rólam, hogy én a "szaktudósság nélkülözhetetlen rekvizitumaként az értékmentes professzionizmus szakmai ideológiáját *vallom*".

Ha szövegem így lenne érthető, nagyon sajnálnám. Tény, hogy régióink szociológusainak csoportosításakor megkülönböztetem egymástól a "szaktudósok", az "állami", az "ellenzéki" és a "tudománynépszerűsítő" szociológusok "tisztá típusait". Ugyanakkor mindvégig óvakodom attól, hogy bármelyik típusal kapcsolatban is kinyilvánítsam rokon- vagy ellenszenvemet. Vitapartnerem azonban e típusoknak tulajdonított hangulati jelentéstartalmak alapján szabadon ereszti fantáziáját. Szóhasználatomat "árulkodónak" minősíti. (Föltételezhetőleg arra gondol, hogy számomra a szaktudós pozíciója valamiért szimpatikus lehet. Kár, hogy nem fejt ki, mire is alapozza e hitét.) A szaktudósok "logikus komplementereként" viccesen a "nem szaktudósokat", az "általános tudósokat", a "kis polihisztorokat", a "szerény képességű" tudósokat tételezi, az állami vagy ellenzéki szociológusokat pedig "politika rángatta bábfiguráknak" titulálja.

A Léderer által megfogalmazottakból explicit módon kiderül: nem egészen volt érthető számára, mit is akartam a főnti csoportokkal. Ezért nagyon röviden hadd utaljak arra a kontextusegyüttesre, amelyben e típusokat értelmezni igyekeztem. Először is azt a fogalmi-megközelítésbeli kontextust kell említenem, melynek alapján egy tevékenységmódot (esetünkben a szociológiát) társadalmi intézményesülésének köszönhetően objektíve tudománynak tekinthetünk, hiszen művelői, fölhasználói és fogyasztói számára ez készen kapott adottságként jelenik meg (akadémiai és egyetemi pozíciók, folyóiratok, tankönyvek, konferenciák stb.). Ebben az értelemben tehát a szociológia nem egy kimondatlan értéktelezésnek köszönhetően, hanem egészen egyszerűen a reá vonatkozó társadalmi megítélés alapján tekinthető tudománynak.

E fogalmi-megközelítésbeli kontextusban régióink szociológiáját a tágabb társadalmi erőterbe igyekeztem beágyazni. A főnti tisztá típusok azt lettek volna hivatva szemléltetni, hogy a téma szempontjából kitüntetett fontosságú társadalmi erőterek relációi által meg-

.....
határozottan milyen jellegzetes tudósszerepek, illetve stratégiák alakulhatnak ki. Amint azt a Léderer által idézett meghatározásban is igyekeztem érzékeltetni, a szaktudósok fő jellemzője e tekintetben, hogy — à la Parsons — saját tudományos erőterük autonómiáját kívánják biztosítani mind a politikai-hatalmi centrummal, mind a laikus diskurzussal szemben. Ilyen értelemben a szaktudósok mindkét irányba lezárni igyekeznek tevékenységük határait, s annak "objektív tudományos", vagy ha tetszik, "akadémikus" mi voltát hangsúlyozzák. (E szempontból teljesen mindegy, hogy az AJS-vonalat követik, esetleg neoweberianusok, szociológiai történészek vagy éppenséggel luhmanniták.)

A másik típusra az a jellemző, hogy fogalmai, tárgyválasztása, tárgykonstrukciója, fölhasznált módszerei (stb.) bizonyos vonatkozásaikban fontosak és viszonylag jól értelmezhetők a politikai hatalmon lévő csoport(ok) számára is. Más szóval: az általuk képviselt szociológia nyitott a "társadalmi problémák" iránt, melyeket vagy a hatalmon lévőknek tetsző vagy azoknak nem tetsző módon értelmez. Egy adott helyen és időben mondjuk a "társadalmi beilleszkedési zavarokkal" vagy a "szegénységgel" foglalkozó szociológusokat mindazonáltal semmiképpen sem merném — Léderer alapján — "politika rángatta bábfiguráknak" nevezni, hiszen a "politika" szempontjából is fontosnak tartott szaktevékenységük a legtöbb vonatkozásában kénytelen megfelelni az adott helyen és időben az adott tudósközösség által elfogadott hiteknek, normáknak és elvárásoknak is. Ha tetszik: hosszú távon az ún. "állami" vagy "ellenzéki" szociológusok is csak a szakmai játékszabályok betartásával maradhatnak meg a szakmában. (A laikus diskurzus iránt nyitott harmadik, "tudománynépszerűsítő" csoport árnyaltabb clemzésétől most talán eltekinthetünk.)

Léderer velem vitatkozva kifejti, hogy a szociológia "differentia specificája" a "politikai beágyazottság okozta »veszélyek« kivédésére való törekvés", melynek következtében a "szakmát homogenizáló módszertani előfeltevések" kialakulhatnak. Így van. E tétel tökéletesen beilleszthető az én gondolatmenetembe is, hiszen — a fenti értelemben fölfogott — szaktudósok szerintem is elsősorban a politikai erőterétől igyekeznek függetlenedni, elhatárolódni. A legitim tudás újratermelési monopóliumáért folytatott harc kelléke többek között az autonóm módszertani előfeltevések kialakításának igénye is. E harcban a szaktudósok saját valóságrepresentációjukat "értékmentes professzionalizmusként" jelenítik meg. S mivelhogy bizonyos távolságtartással — Léderer által is idézetten — "ideológiának" minősítem ezt a fajta valóságrepresentációt, nemigen értem, szövegemben mi utalna ezzel kapcsolatos pozitív értékpreferenciáimra.

Ennyit írásom fogalmi-megközelítésbeli kontextusáról. Ám a teljes kontextusegyüttesbe az is beletartozik, hogy szövegem válasz volt Csepeli György és Wessely Anna esszéjére. Léderer azonban — ahogy maga is megfogalmazza első mondatában — mindennek figyelembevételétől eltekint. Ez szerintem kár. Nem csupán azért, mert a szerzőpáros tagjain és rajtam kívül talán mások is kíváncsiak lettek volna az ő témával kapcsolatos véleményére, hanem azért is, mert ily módon óhatatlanul elbeszélünk egymás mellett. Hiszen bizonyára én sem szólaltam volna meg a szerzőpáros álláspontjának ismerete nélkül. Ha ők nem írják, hogy régióink szociológusainak különleges szerepet kell és lehet vállalniuk a szociológiai elmélet fejlődésében, valamint hogy szociológiánk csak úgy őrizheti meg, illetve szerezheti vissza közéleti jelentőségét, ha nem korlátozza magát a szakmailag definiált problémák tanulmányozására, akkor talán én sem a fent említett tiszta típusokat állítom előtérbe. Mivel azonban az elmélet megújítását és a diszciplína közéleti

.....
jelentőségének "visszaszerzését" egyidejűleg célba vevő szándékokat összeegyeztethet-
leneknek ítéltam, válaszómban arra igyekeztem koncentrálni, hogy manapság a szociológia
társadalmi beágyazottsága miatt teszi mifelénk utópisztikussá — vagy ahogy korábban
fogalmaztam: Don Quijote-ivé — e nemes elképzeléseket.

Írásomban tehát régióink szociológiájának esélyeiről igyekeztem szólni, s szándékaim
szerint credómat elhallgattam. Amit egyébként bármikor és bárhol szívesen fölállalok,
csak most, ebben a *kontextusban* nem tartottam lényegesnek kifejtését. Abban viszont
elvileg teljesen egyetérték vitapartneremmel, hogy igen szerencsétlen, ha szakmánk kép-
viselői hitelveiket "objektív tudományos tényeknek" vélik. Annak pedig őszintén örülök,
hogy Léderer Pál e vitát alkalmasnak találta szakmai credója *manifestációjára*.